

Naam: Laura Verhoeven
Studentnummer: 5605105
Woorden (zonder citaten): 2,987

Datum: 22-06-2017
Vak: Basiscursus Letterkundig Onderzoek
Docent: Sven Vitse

Genderhybridisatie in *De stille kracht* De culturele en raciale hybridisatie

De stille kracht is een roman over de kolonie Nederlands-Indië, waarbij er meer nadruk wordt gelegd op de 'Ander' dan in andere koloniale romans zoals Max Havelaar (Wurth en Rigney 376). Deze nadruk op de 'Ander' wordt mede duidelijk gemaakt door bijvoorbeeld hybridisatie (Wurth en Rigney 389-90). In een artikel van Judit Gera worden de verschillende hybridisatievormen besproken. Hybridisatie omschrijft zij als de "vermenging van bloed" (91). Judit Gera spreekt daarbij over verschillende vormen van hybriditeit, namelijk de biologische, talige, raciale en culturele hybriditeit. Deze vormen komen volgens haar allemaal voor in de roman (91). In deze nota wordt voornamelijk de focus gelegd op de culturele en de raciale vormen van hybridisatie. Ook volgens Jenny Watson komt hybridisatie in de roman naar voren. Jenny Watson heeft het met name over wat die hybridisatie teweegbrengt bij het personage Van Oudijck (107). Jenny Watson's artikel houdt zich bezig met het analyseren van de roman volgens het "'imperial Gothic' genre" (104). Zij concludeert dat er een aantal kenmerken wel degelijk terugkomen in *De stille kracht*, maar de negatieve visie op kolonialisme zorgt ervoor dat de roman niet past bij dit genre (104).

Aan de hand van de twee artikelen van Judit Gera en Jenny Watson over hybridisatie heb ik mijn onderzoeksvraag bedacht. Aangezien er al veel geschreven is over hybridisatie in de roman, moet er nog een element toegevoegd worden aan de onderzoeksvraag. Vandaar dat mijn onderzoeksvraag is geworden; *In hoeverre zijn de verschillende visies die Eva Eldersma en Otto van Oudijck hebben op hybridisatie gebaseerd op gender?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, moet er duidelijk zijn wat de rol van de man en de vrouw precies was in de tijd van de roman. Hiervoor heb ik een aantal artikelen en boeken gebruikt die zowel de situatie van de vrouw in Nederlands-Indië verduidelijken (Gouda) als de situatie van het burgerleven in Nederland in de negentiende eeuw verduidelijken (Matthijs). Wanneer duidelijk is wat de rol van de man en vrouw was, kunnen de visies van Eva Eldersma en Otto van Oudijck worden gekoppeld aan deze genderrollen.

In deze nota zal ik proberen twee verschillende visies op hybridisatie, namelijk de culturele hybridisatie en de etnische, oftewel raciale, hybridisatie, te koppelen aan gender. Om dit te onderzoeken zal ik eerst de rol van de vrouw in de negentiende eeuw verduidelijken en deze rol koppelen aan het personage Eva Eldersma, waarna ik de visie van Eva Eldersma zal onderzoeken en deze zal verklaren aan de hand van haar rol. Hierna zal ik met dezelfde methode de visie van het personage Otto van Oudijck proberen te verklaren aan de hand van zijn rol.

Om te analyseren in hoeverre de visie van Eva Eldersma op hybridisatie kan worden gekoppeld aan haar genderrol, moet dit worden opgedeeld in een aantal verschillende onderdelen. Allereerst zal er nader worden uitgelegd waarom er gekozen is voor Eva Eldersma als personage om deze onderzoeksvraag te beantwoorden. Dan zal de toegeschreven rol van de vrouw in de negentiende eeuw worden gekoppeld aan Eva Eldersma.

Eva Eldersma en Otto Van Oudijck zijn twee personages die veel voorkomen in *De stille kracht*. Volgens Jenny Watson kan Eva Eldersma worden gezien "as an alter-ego of Van Oudijck" (105). Aangezien Eva Eldersma als een alter-ego wordt gezien in de roman door

critici, kan Eva Eldersma goed worden vergeleken met Otto Van Oudijck. Daarnaast is zij een hoofdpersonage in *De stille kracht* en haar personage komt hierdoor genoeg voor om haar gedrag te kunnen analyseren. Als laatste argument voor de keuze van Eva Eldersma als personage, wordt een citaat van Jenny Watson geanalyseerd:

[Eldersma] is the social leader of the Labuwangi Dutch community and organises entertainments for the local notables and their families. (Watson 105).

In dit citaat stelt Watson dat Eva Eldersma de sociale leider is van Laboewangi, ook hierdoor kan Eldersma met Van Oudijck vergeleken worden. Otto Van Oudijck is als resident de heerser in Laboewangi en Eva Eldersma is heerster op sociaal gebied. Eldersma organiseert bijna alle sociale evenementen en Van Oudijck komt in de roman ook op meerdere gelegenheden bij Eldersma om haar zover te krijgen een sociaal evenement te organiseren. Nu er is uitgelegd waarom er gekozen is voor Eva Eldersma, kan de rol van de vrouw worden geanalyseerd.

De rol van de vrouw in de negentiende eeuw in Nederland had te maken met de opvoeding van de kinderen en het huishouden (Matthijs 86). In het boek *De mateloze negentiende eeuw* onderzoekt Koenraad Matthijs verschillende aspecten van de negentiende eeuw. Volgens hem werd de rol van de vrouw vanaf het midden van de negentiende eeuw meer gericht op het huishouden, “vrije tijd, privaat, kinderen, emotie, warmte” (241). De vrouw kreeg daarbij steeds minder een rol in de publieke sfeer en steeds meer in de private sfeer van het huishouden (Matthijs 241-43).

In Nederland werd van vrouwen steeds minder verwacht zich met de publieke sfeer te bemoeien, in Nederlands-Indië was dit net iets anders. In een artikel van Frances Gouda over de vrouw in Nederlands-Indië wordt duidelijk dat de vrouw in de kolonie meer taken had dan duidelijk wordt uit de studie van Koenraad Matthijs. Zo werd verwacht dat de vrouw de sociale taken op zich zou nemen, ook in de publieke sfeer:

Maar langzaamaan werd van de Westerse vrouw verwacht dat zij in haar alledaagse persoonlijke gedrag zowel in haar privé-leven als *en publique* het Westerse idee van daadkracht, energie, hygiëne en ethiek van de hogerstaande Europese beschaving zichtbaar en tastbaar zou maken. (Gouda 9)

De vrouw moest de Westerse beschaving overbrengen, bijvoorbeeld door middel van sociale gelegenheden, en hier kan de gelijkenis getrokken worden met Eva Eldersma. Er is al gesproken over de sociale evenementen die Eva Eldersma organiseert, Eldersma organiseerde eigenlijk bijna alle sociale evenementen en was hierdoor de sociale heerster van Laboewangi. Eva Eldersma heeft net als andere vrouwen in de negentiende eeuw ook geen rol in de publieke sfeer, zoals haar man Onno, de secretaris, wel heeft. Eva Eldersma ziet zichzelf ook “als huisvrouw, als elegante vrouw, als artistieke vrouw” (Couperus 125), en niet als iets meer dan dat. Maar in de kolonie heeft zij dus wel een grotere taak dan de gewone Nederlandse vrouw in Nederland, Eva Eldersma heeft wel een taak in de publieke sfeer die de vrouwen in Nederland niet hebben.

Zij kan worden gezien als een representatie van de Nederlandse vrouw in de negentiende eeuw, doordat zij geen echte taak heeft in de publieke sfeer. De meeste vrouwen in Nederland waren volgens de studie van Koenraad Matthijs rond het einde van de negentiende eeuw niet meer actief buitenshuis (241-43), maar in de kolonie kregen de vrouwen er een extra taak bij (Gouda 9). Eva Eldersma moest namelijk ook zorgen voor de verspreiding van het Nederlandse ideaal, dus is zij wel op sociaal gebied actief in de publieke sfeer in Laboewangi en is hierdoor dus de representatie van een Nederlandse vrouw in Nederlands-Indië.

In de vorige paragraaf is duidelijk gemaakt wat de rol van de vrouw was in de negentiende eeuw. Nu kan ervanuit die analyse een koppeling gelegd worden tussen de visie van Eva Eldersma op hybridisatie en de rol die zij heeft als vrouw.

Eerst zal de visie op hybridisatie van Eva Eldersma verduidelijkt worden. In het artikel van Judit Gera wordt er een onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van hybridisatie (91), in deze nota wordt hiermee rekening gehouden. De vorm van hybridisatie waar Eva Eldersma zich op focust is de culturele hybridisatie. Een hybride vorm is eigenlijk een kruising, bij culturele hybridisatie is er sprake van een kruising van twee culturen. Eva Eldersma beoordeelt mensen vandaar op hun culturele ontwikkeling, dit wordt duidelijk door haar interactie met Frans en Ida van Heldereren.

Judit Gera legt in haar artikel al uit dat Frans en Ida van Heldereren geboren zijn uit Franse ouders, maar opgegroeid zijn in Nederlands-Indië (92). Aan de ene kant hebben zij dus wel een Europese achtergrond, maar aangezien ze zijn opgegroeid met de Indische cultuur zijn zij op bepaalde vlakken meer Indisch dan Europees. Dit is ook erg op te merken aan bepaalde passages in *De stille kracht*, zoals ook een passage van de roman over Ida van Heldereren in het artikel van Judit Gera aangeeft:

Ida van Heldereren was een typetje blank nonna. Ze probeerde altijd heel Europees te doen, netjes Hollands te spreken; zelfs gaf zij voor, dat ze slecht Maleis sprak, en dat ze noch van rijsttafel, noch van roedjak hield. (Gera 92)

Eva Eldersma ziet Ida van Heldereren daarbij dus ook als cultureel minder ontwikkeld dan dat zij is doordat Ida opgegroeid is in Nederlands-Indië. Eva zelf noemt Ida ook een nonna (Couperus 51), een term die eigenlijk gebruikt werd om vrouwen van half Europese, half Indische afkomst aan te duiden. Er zijn nog meer voorbeelden dat Eva Eldersma Ida van Heldereren als cultureel minder ontwikkeld ziet, bijvoorbeeld het feit dat Eva Ida “een lief vrouwtje” (Couperus 61) noemt. Hieruit blijkt dat Eva Ida als minder ontwikkeld ziet, een vrouw die iemand op hetzelfde niveau ziet als zichzelf noemt haar niet een ‘lief vrouwtje’. Ida van Heldereren is niet qua bloed een nonna, maar dus wel qua cultuur. Aangezien in het citaat hierboven Ida ook als een nonna wordt beschreven, kan er worden gesteld dat in de roman de cultuur net zo belangrijk is als etniciteit.

Frans van Heldereren is ook van geheel Europees bloed, maar opgegroeid en opgevoed in Nederlands-Indië. Door Eva Eldersma wordt hij een “njò” genoemd (Couperus 54), al heeft hij niks van een njò. In Frans van Heldereren komt dus minder naar voren dat hij in Indië opgegroeid is, en bij Ida van Heldereren meer. In het artikel van Judit Gera komt dit ook naar voren in haar passage van *De stille kracht* waarin wordt gezegd dat bij Ida de twee culturen een mengeling waren geworden (92). Vooral Ida van Heldereren kan dus gebruikt worden om de visie van Eva Eldersma te verduidelijken, aangezien in haar de culturele hybridisatie het beste naar voren komt. Frans van Heldereren ziet Eva Eldersma ook niet persé als minder ontwikkeld, maar Ida van Heldereren wel.

Eva Eldersma heeft veel interactie met Frans en Ida van Heldereren en voor haar in ieder geval is de culturele achtergrond van iemand dus eigenlijk net zo belangrijk of is net zo doorslaggevend als de etnische of raciale achtergrond van iemand.

Het feit dat Eva Eldersma zich focust op de culturele hybridisatie kan verklaard worden door haar genderrol van Nederlandse vrouw in de kolonie. Eva Eldersma heeft niet echt een rol in de publieke sfeer, geen echte macht in de kolonie zoals Otto van Oudijck heeft. Maar, zoals in het artikel van Gouda al is laten zien, moest een Nederlandse vrouw wel zorgen voor het overbrengen van de Nederlandse cultuur in Nederlands-Indië (9). Eva Eldersma heeft als taak de Westerse beschaving over te brengen in Nederlands-Indië, dus is zij gefocust op de cultuur. Zij merkt, door de sociale evenementen die zij geeft en door haar

private sociale leven, hoe de Europese en Nederlandse cultuur eigenlijk steeds meer verbasterd. En ze moet er eigenlijk juist voor zorgen dat dit niet gebeurt, wat ervoor zorgt dat Eva Eldersma die verschillende culturele achtergrond heel erg opmerkt. De Europese, en Nederlandse, cultuur wordt dus bedreigd door mensen zoals Frans en Ida van Helderer. Zij hebben namelijk wel een zuiver ras, namelijk het Franse ras, maar hun cultuur is een vorm van hybridisatie. Ze hebben zowel de Europese cultuur, als de Indische cultuur. Bij Ida van Helderer is de cultuur al een mengeling, een hybridisatie, van de twee culturen en Eva Eldersma is daardoor ook bang zelf Indische trekjes te krijgen.

De culturele hybridisatie, waar Eva Eldersma zich op focust, kan dus worden verklaard door haar sociale leven en de focus die voor haar ligt op de Nederlandse cultuur. Dit is geanalyseerd aan de hand van Ida van Helderer, die een hybridisatievorm van de Indische en Europese cultuur heeft.

Om te kunnen analyseren in hoeverre de visie van Otto Van Oudijck gekoppeld kan worden aan zijn genderrol, moeten er dezelfde stappen worden gezet als bij het analyseren van de visie van Eva Eldersma. Er zal in deze paragraaf de keuze voor het personage verduidelijkt worden en de rol van de man zal gekoppeld worden aan Otto Van Oudijck.

Otto Van Oudijck is de heerser van Laboewangi, hij is de resident en hierdoor de machtigste man in *De stille kracht*. Je ziet dit aan het begin van de roman al meteen, wanneer hij door de straten van Laboewangi loopt en iedereen voor hem moet buigen (Couperus 7-8). Otto Van Oudijck is het symbool van de koloniale macht in Laboewangi en *De stille kracht* en kan hierdoor goed gebruikt worden voor het analyseren van de visie op hybridisatie.

De rol van de man in de negentiende eeuw had te maken met werk. De man moest zorgen voor het inkomen en was voornamelijk in de publieke sfeer actief (Matthijs 86, 241-43). De man had een grote rol buitenshuis en was dus ook veel bezig met zijn werk. Zo is ook Otto Van Oudijck veel bezig met werk, sterker nog, hij denkt er de hele tijd aan:

En hij voelde zich eenzaam, en alleen gedragen door het belang, dat hij stelde in zijn werk. Het was hem alles in zijn leven. Het vulde al zijn uren. Er over denkende sliep hij in, zijn eerste gedachte was voor het een of ander gewestelijk belang. (Couperus 9)

Het werk is voor hem zelfs het eerste waar hij aan denkt als hij wakker wordt. Dit zorgt er overigens ook voor dat veel dingen in zijn huishouden hem over het hoofd gaan. Hij heeft niet door dat zijn vrouw Léonie met zijn zoon Theo een relatie heeft, bijvoorbeeld.

Otto Van Oudijck kan dus worden gezien als representatie van de Nederlandse man in de negentiende eeuw, aangezien hij voornamelijk in combinatie met zijn werk wordt afgebeeld. Hij is ook een representatie van de Nederlandse man in de kolonie, hij representeert namelijk de koloniale macht in *De stille kracht* en wilt zich graag aan alle regels van de kolonie houden. Zijn rol als man wordt eigenlijk versterkt door de kolonie, doordat er voor Van Oudijck een nog grotere druk ligt op het werk dan voor 'normale' mannen in Nederland.

Er is nu een duidelijk beeld van de rol van de man in de negentiende eeuw en hoe Otto Van Oudijck hierbij past. In de paragraaf zal dus een koppeling gelegd worden tussen de visie van Otto Van Oudijck en de rol die hij heeft als man.

De vorm van hybridisatie waar Otto Van Oudijck zich op focust is voornamelijk de raciale hybridisatie. Hierbij wordt voornamelijk de kruising van twee rassen bedoelt, het Indische en het Nederlandse ras in dit geval. In deze nota zal deze visie uitgelegd worden aan

de hand van de verschillende relaties die Van Oudijck heeft met Theo en si-Oudijck. In de artikelen van Watson en Gera wordt al duidelijk dat de kinderen van Van Oudijck belangrijk zijn voor de uiting van hybridisatie in de roman, aangezien zijn kinderen van gemixt bloed zijn. In het artikel van Gera wordt er al voor een deel gesproken over de verschillen tussen si-Oudijck en Theo en ik zal trachten te verklaren waardoor die verschillen komen door de visie op hybridisatie van Van Oudijck te koppelen aan zijn genderrol. De verschillen die in het artikel van Gera naar voren komen, zijn goed weergegeven in het volgende citaat:

Theo en hij hebben precies dezelfde achtergrond: een in-heemse moeder en dezelfde Hollandse vader. Toch hoort si-Oudijck bij de verarmde Indische bevolking en Theo bij de koloniale gemeenschap. De reden is duidelijk: Otto heeft de moeder van si-Oudijck beschuldigd van ontrouw en haar ten onrechte verstoten. (Gera 94)

Uit dit citaat komt naar voren dat Theo en si-Oudijck qua raciale achtergrond eigenlijk erg gelijk zijn, ze zijn allebei half-half. Maar uit de roman blijkt dat si-Oudijck er veel Indischer uitziet dan Theo. Er zou verklaard worden waarom si-Oudijck niet erkend is als kind van Van Oudijck en Theo wel, door juist dit verschil van huidskleur aan te kaarten. In zowel het artikel van Gera als het artikel van Watson wordt duidelijk dat de koloniale macht bang was voor het verzwakken van het Nederlandse ras door interraciale relaties (Watson 107; Gera 91). Otto Van Oudijck is de representatie van de koloniale macht in de roman en er kan dus worden erkend dat si-Oudijck mede niet als kind van hem erkend is door zijn huidskleur, al spelen er uiteraard nog meer factoren hierin mee. De verzwakking van het Nederlandse ras komt hier namelijk meer of duidelijker in naar voren, dan bij Theo die wellicht meer op cultureel vlak half-half is. Het feit dat Van Oudijck si-Oudijck niet erkent als zoon en Theo wel, kan in elk geval mede verklaard worden doordat si-Oudijck er Indischer uitziet dan Theo. Bij si-Oudijck is het duidelijker dat hij een raciale hybride vorm is, door zijn huidskleur.

De visie van raciale hybridisatie kan verklaard worden door de genderrol. Voornamelijk de koloniale macht die Otto Van Oudijck representeert heeft veel invloed op zijn visie. Er is al uitgelegd dat de koloniale macht bang was voor hybridisatie, de “white races might be weakened, or even destroyed, by mixing blood” (Watson 107), ze waren bang voor de verzwakking van het ras. Aangezien Otto Van Oudijck de koloniale macht representeert, is hij ook banger voor de raciale hybridisatie dan voor de culturele hybridisatie. De raciale hybridisatie geeft aan dat er een mengvorm van twee rassen ontstaat, de culturele hybridisatie hoeft niet persé een vermenging van bloed te betekenen zoals raciale hybridisatie dit wel betekent.

Conclusie en discussie

In deze nota heb ik geprobeerd een antwoord te geven op de onderzoeksvraag: *In hoeverre zijn de verschillende visies die Eva Eldersma en Otto van Oudijck hebben op hybridisatie gebaseerd op gender?* Het antwoord hierop komt in elke paragraaf gedeeltelijk naar voren, wat samengevat kan worden als volgt. Beide visies op hybridisatie zijn gebaseerd op gender, komen voort uit de rol die is gegeven aan Eldersma en Van Oudijck.

Er kan gezegd worden dat Eva en Otto een andere visie op hybridisatie hebben, doordat ze van het andere geslacht zijn. Wat hieruit naar voren komt is het feit dat de visie is gevormd door hun genderrol, de visie is dus stereotypisch. Dit is interessant om te weten, aangezien van hieruit wellicht meerdere aspecten van gender in de roman kunnen worden onderzocht en er gekeken kan worden of die ook stereotypisch zijn.

Over deze nota kunnen een aantal opmerkingen gemaakt worden. De visie van Van Oudijck had bijvoorbeeld beter uitgewerkt kunnen worden door meerdere personages te

onderzoeken, hier was de nota echter te klein voor en het paste niet meer in de analyse. Daarbij is het artikel van Gouda voornamelijk geschreven aan de hand van verschillende (post-) koloniale romans terwijl in de werkelijkheid de vrouwen deze taak wel helemaal niet hadden. Aangezien er in deze nota veel focus is gelegd op de genderrol, zou er uiteraard nog meer onderzoek gedaan kunnen worden naar die hybridisatie om voor verdere uitwerking van die genderrol in de roman te zorgen. Vervolgonderzoek zou gedaan kunnen worden door de analyse van Van Oudijck verder uit te werken door bijvoorbeeld zijn interactie met Doddy of Léonie te analyseren.

Bibliografie

- Brillenburgh Wurth, Kiene, en Ann Rigney. *Het leven van teksten*. 2006. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016. 363-394. Print.
- Couperus, Louis. *De stille kracht*. 1900. Wageningen: L. J. Veen, 1973. Print
- Gera, Judit. “De stille kracht van Couperus als roman van hybridisatie”. *Acta Neerlandica*. 9. (2012): 87-96. Verkregen op: 10 mei 2017. http://www.bntl.nl/files/284007/05_Gera-Stille.pdf
- Gouda, F. “De vrouw in Nederlands-Indië. Van Mestiezencultuur naar Europese cultuur”. *Indische letteren*. 20 (2005): 3-12. Verkregen op: 15 juni 2017. http://www.dbnl.org/tekst/_ind004200501_01/colofon.php
- Matthijs, K. *De mateloze negentiende eeuw: bevolking, huwelijk, gezinnen sociale verandering*. Leuven: Leuven University Press, 2001. 45-92; 227-246. Verkregen op: 17 juni 2017. <http://upers.kuleuven.be/nl/book/9789058671059>
- Watson, Jenny. “Deaf Ears and an Accustomed Music: Colonial Criticism in Louis Couperus’ *The Hidden Force*.” *Journal of Dutch Literature*. 4.1 (2013): 103-127. Verkregen op: 10 mei 2017. <http://www.journalofdutchliterature.org/index.php/jdl/article/view/39/39>